

SUPPLEMENTA
HUMANISTICA LOVANIENSIA
XXI

JUSTUS LIPSIUS (1547-1606) EEN GELEERDE EN ZIJN EUROPESE NETWERK

Catalogus
van de tentoonstelling in de Centrale Bibliotheek
te Leuven, 18 oktober - 20 december 2006

onder redactie van
J. DE LANDTSHEER, D. SACRÉ en C. COPPENS

LEUVEN UNIVERSITY PRESS
2006

CATALOGUS

met bijdragen van:

Elly Cockx-Indestege	EC-I
Chris Coppens	CC
Antonio Dávila Pérez	ADP
Erik De Bom	EDB
Wim Decock	WD
Jeanine De Landtsheer	JDL
Kris Delcroix	KD
Tom Deneire	TD
Marcus de Schepper	MadS
Miranda de Schepper	MidS
Ingrid De Smet	IDS
Rudolf De Smet	RDS
Elisabeth Dévière	ED
Steven Gysens	SG
Chris Heesakkers	CH
Dirk Imhof	DI
Marijke Janssens	MJ
Marc Laureys	ML
Hubert Meeus	HM
Henk Nellen	HN
Jan Papy	JP
Gert Partoens	GP
Hugo Peeters	HP
Dirk Sacré	DS
Claude Sorgeloos	CS
Paul Smith	PS
Paul Thoen	PT
Werner Thomas	WT
Gilbert Tournoy	GT
Anton van der Lem	AvdL
Marc van der Poel	MvdP
Hans van de Venne	HvdV
Filip Vanhaecke	FV
Toon Van Hal	TVH
Kasper van Ommen	KvO
Marc Van Vaeck	MVV
Zweder von Martels	ZvM
Demmy Verbeke	DV
Michiel Verweij	MV
Arnoud Visser	AV
Laurent Waelkens	LW

het goede, bidden we dat Hij u geluk en voorspoed in overvloed moge schenken. Gegeven te Rome, Sint-Pieters, onder de ring van de Visser, op 7 januari 1606, in het eerste jaar van ons pontificaat.

(vert. DS)

Lit.: G.M. Mazzuchelli, *Gli scrittori d'Italia* (...), II, 1 (Brescia, 1758), pp. 303-304; L. Gerboni, *Un umanista nel Secento. Giano Nicio Eritreo. Studio biografico critico* (Cir'à di Castello, 1899); J.R. Judson - C. Van De Velde, *Book illustrations and Title-pages*, Corpus Rubenianum Ludwig Burchard, 21 (Brussels, 1977), I, pp. 154-155; J. Jehasse, 'Juste Lipse et la critique littéraire d'après le "Sénèque" (1605)', in A. Gerlo (ed.), *Juste Lipse (1547-1606). Colloque international tenu en mars 1987*, Travaux de l'Institut Interuniversitaire pour l'étude de la Renaissance et de l'Humanisme, 9 (Brussel, 1988), pp. 127-132; Morford, pp. 157-180; S. Zaninotto, 'La "divinatio lipsiana" nella *notae* alle tragedie di Seneca', in *Juste Lipse en son temps*, pp. 137-160; *Lipsius en Leuven*, pp. 81-82; 194-206; J. De Landtsheer, 'Justus Lipsius en zijn relatie met Johannes I Moretus', in *Justus Lipsius en het Plantijnse Huis*, pp. 82-108 (pp. 100-102); Ead., 'Justus Lipsius (1547-1606) and Lucius Annaeus Seneca', *Annales Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis*, 1998, 217-238; V. Reinhardt, 'Paolo V', in *Enciclopedia dei Papi*, 3: *Innocenzo VIII - Giovanni Paolo II* (Roma, 2000), pp. 277-292; J. Papy, 'Erasmus' and Lipsius' Editions of Seneca: A "Complementary" Project?', *Erasmus of Rotterdam Society Yearbook*, 22 (2002), 10-36; J. De Landtsheer, 'Lipsius' *De constantia* 1, 2-3. Een les in Seneca', in D. Sacré - M. de Schepper (eds.), *Et scholae et vitae. Acta selecta van twee colloquia van Orbis Neolatinus (Leuven, 1998-2002)* (Amersfoort, 2004), pp. 101-113; J. Papy, 'Les points de vue d'Erasmus et de Lipse sur la philologie: continuité ou rupture?', in P. Galand-Hallyn, F. Hallyn, G. Tournoy (eds.), *La philologie humaniste et ses représentations dans la théorie et dans la fiction*, Romanica Gandensia, 32 (Genève, 2005), pp. 599-620

65 BENITO ARIAS MONTANO (1527-1598)

Biografica en relatie met Lipsius

Benito Arias Montano werd in 1527 geboren in Fregenal de la Sierra, in de Spaanse provincie Badajoz (Extremadura). Over zijn jeugdjaren is niet veel bekend. Op veertienjarige leeftijd trok hij naar Sevilla, waar hij aan de kathedraal onderwezen werd door de priester Juan de Quirós. Hij leerde er onder meer Latijnse poëzie schrijven geïnspireerd op de Bijbel. In 1546-1547 volgde hij in Sevilla colleges in de *artes*- en de Natuurkundefaculteit. Begin 1548 vertoefde hij reeds in Alcalá, waar hij een deel van z'n studies filosofie herhaalde; hij behaalde er al snel het baccalaureaat in de *artes* en op 13 december 1549 werd hij licentiaat in de filosofie. Hetzelfde jaar nog vatte hij theologische studies aan, die hij afrondde in juni 1552. Van de jaren 1553-1559 is zo goed als niets geweten, behalve dat hij zich in deze periode voor het eerst

terugtrok op een landgoed dat hij pas gekocht had in Aracena. Hij zou er later nog geregeld terugkeren. In 1559 reisde Montano naar Italië. Bij zijn terugkeer bracht hij enkele boeken mee die in de ogen van de Inquisitie verdacht waren; hij werd dan ook gearresteerd en dagenlang ondervraagd. In 1560 werd hij opgenomen in de aristocratische Orde van Santiago. In 1562 nodigde de bisschop van Segovia, Martín Pérez de Ayala, hem uit om zich bij de Spaanse delegatie te voegen voor de laatste sessie van het Concilie van Trente. Zijn briljante deelname aan de gesprekken bezorgde hem de titel van kapelaan van Filips II, met daaraan gekoppeld een jaarlijkse toelage van 200 ducaten.

Zijn belangrijkste officiële opdracht moest echter nog komen: Montano kreeg de leiding over de uitgave van de *Biblia Regia* (de koninklijke Bijbel), ook wel de *Biblia Polyglotta* (de meertalige Bijbel), de *Biblia Plantiniana* (de Bijbel van Plantijn) of simpelweg de *Bijbel van Arias Montano* genoemd. Filips II vertrouwde het drukken ervan toe aan Christoffel Plantijn en stuurde Montano naar Antwerpen. Van 1568 tot 1571 wijdde Arias Montano zich aan de uitgave en de supervisie van dit kolossale werk. Hoewel de Spaanse theoloog er aanvankelijk met enige argwaan werd bekeken, ging hij al spoedig deel uitmaken van de humanisten-vriendenkring rond Plantijn. Montano zou na de voltooiing van de *Biblia Polyglotta* echter nog drie jaar in de Nederlanden en één jaar in Rome blijven (1572-1576), omdat hem onder-russen ook allerlei andere taken waren toevertrouwd. Zo coördineerde hij tussen 1569 en 1571 onder de auspiciën van de hertog van Alva het opstellen van de nieuwe *Index van verboden boeken* en vanaf 1571 hield hij toezicht op de administratie en het drukken van de nieuwe gebedenboeken (brevieren, missalen, getijdenboeken, etc.), waarvan Filips II het monopolie aan Plantijn had toegewezen. Montano werd ook de raadgever van Alva's opvolger in de Nederlanden, Luis Requesens en speelde zelfs een belangrijke rol in een aantal politieke beslissingen van Filips II, die de raadgevingen van z'n kapelaan uitermate op prijs stelde. Tijdens zijn verblijf in de Nederlanden kocht Montano in opdracht van de koning boeken en manuscripten aan voor de pas opgerichte bibliotheek van het klooster van San Lorenzo van het Escoriaal.

In juli 1576 keerde Arias Montano enigszins tegen zijn zin terug naar Spanje. Hij hoopte de rest van z'n leven studerend en schrijvend door te brengen in de buurt van Sevilla, maar in maart van het volgende jaar ontbood Filips II hem naar het Escoriaal om er de Koninklijke Bibliotheek te ordenen en te catalogeren, een taak die hij volbracht in vier langere verbliven in het klooster tussen 1576 en 1592. In die periode werkte hij ook aan

een reeks commentaren bij diverse bijbelboeken, die allemaal bij Plantijn of diens opvolger, Jan Moretus, werden gepubliceerd. Tussendoor trok Montano zich voor kortere periodes terug op zijn landgoed en werd hij meermaals uitgestuurd met een officiële opdracht. Zo reisde hij in 1578 als koninklijk commissaris naar Lissabon en woonde hij in december 1582 het Provinciaal Concilie in Toledo bij. In 1592 keerde hij definitief terug naar Andaloesië. Hij leefde er afwisselend in het klooster van Santiago, waarvan hij prior was, op z'n landgoed in La Peña de Aracena, in het kartuizerklooster van Santa María de las Cuevas dat al zijn bezittingen zou erven, en op zijn nieuwe landgoed in het Campo de Miraflores, dat hij in 1587 had verworven in de buurt van Sevilla.

Arias Montano is het prototype van een zestiende-eeuwse humanist, met een veelzijdige belangstelling: naast zijn interesse voor theologie verdiepte hij zich in botanica, geologie, natuur- en geneeskunde, architectuur, schilderkunst, enz. Hij was ook een verstokt bibliofiel. Dankzij zijn contacten met de prestigieuze drukkerij van Plantijn kon hij heel wat groten van de Spaanse Gouden Eeuw, zoals Francisco Pacheco en Fernando de Herrera, voorzien van kostbare boeken. Montano had bovendien een buitengewone talenknobbel: naast Spaans, Latijn, Grieks en Hebreeuws schreef hij moeiteloos Italiaans en Frans. Dit alles maakte dat hij er meesterlijk in geslaagd is zijn hoofdwerk te voltooien: een zo correct mogelijke Bijbeltekst in verscheidene talen, de *Biblia Polyglotta*.

Een aantal teksten helpen ons een idee te vormen van de relatie tussen Arias Montano en Lipsius. Er zijn vooreerst twee literaire brieven: een fictieve brief van Lipsius aan Montano, die Lipsius heeft opgenomen in z'n *Epistolicae quaestiones* (Antwerpen: C. Plantijn, 1577) en een opdrachtbrief van Montano aan Lipsius bij psalm 7 in zijn *In XXXI Davidis psalmos priores commentaria* (Antwerpen: J. Moretus, 1605). Daarnaast zijn vijf 'echte' brieven bewaard uit hun correspondentie (drie van de Spanjaard aan Lipsius en twee van Lipsius aan Montano). Blijkbaar had de Spaanse theoloog Lipsius vrij snel na zijn terugkeer te Leuven gelukgewenst en hem bij die gelegenheid, net zoals bij deze brief, een geschenkje toegezonden. De oprechte belangstelling van Montano voor Lipsius blijkt ook uit zijn correspondentie met Christoffel Plantijn en Laevinus Torrentius (cat. nr. 44). Toen Lipsius het nieuws van Arias Montano's dood vernam, schreef hij een gevoelige troostbrief (ILE [XI], 98 07 21) aan diens trouwe vriend, Luis Pérez, die ook in onderstaande brief vermeld wordt.

De realisatie van deze catalogus werd mogelijk door de steun van de Stad Leuven, de Provincie Vlaams-Brabant en de Cultuurcommissie van de K. U. Leuven.

Coördinatie

Jeanine De Landtsheer
Dirk Sacré

Werken mee aan de catalogus :

Elly Cockx-Indestege, Chris Coppens, Antonio Dávila Pérez, Erik De Bom, Wim Decock, Jeanine De Landtsheer, Kris Delcroix, Tom Deneire, Marcus de Schepper, Miranda de Schepper, Ingrid De Smet, Rudolf De Smet, Elisabeth Dévière, Steven Gysens, Chris Heesakkers, Dirk Imhof, Marijke Janssens, Marc Laureys, Hubert Meeus, Henk Nellen, Jan Papy, Gert Partoens, Hugo Peeters, Dirk Sacré, Paul Smith, Claude Sorgeloos, Paul Thoen, Werner Thomas, Gilbert Tournoy, Anton van der Lem, Marc van der Poel, Hans van de Venne, Filip Vanhaecke, Toon Van Hal, Kasper van Ommen, Marc Van Vaeck, Zweder von Martels, Demmy Verbeke, Michiel Verweij, Arnoud Visser, Laurent Waelkens

© 2006 Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain, Blijde-Inkomststraat 5, B-3000 Leuven (Belgium)

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 90 5867 567 X
ISBN 978 90 5867 567 5
D/2006/1869/50
NUR 697